

SZTOJAN RADEV:

KRAV PO ROZITE*

(Szófia, Állami Katonai Kiadó, 1971. 170 o.)

A bolgár és a magyar népet évszázadok óta szoros szálak fűzik össze. E szálak kibontásában és a történelmi tények közkinccsé tételében a bolgárok példamutató kezdeményezéseket tettek az utóbbi évtizedben. Az idegenbe vető-

* Vér a rózsákon.

dött bolgárok életútjának, forradalmi tevékenységének feltárása során különös gonddal foglalkoztak — többek között — az illetők magyarországi tevékenységével. Így a bolgár hazafiakról készített filmekben, dokumentumanyagokban, könyvészeti feldolgozásokban figyelmet szenteltek egy-egy magyar haladó, forradalmi esemény bemutatására is. Ezt bizonyítja a magyar és az olasz szabadságharc nagyszerű bolgár hőseinek, Dunyov István ezredesnek az életéről készült dokumentumfilm, az 1. Bolgár Hadsereg 1945. évi dél-magyarországi harcáról szóló tudományos munkák, regények és filmek. Hasonló koncepció alapján készül most a Nikola Gramovszkiról szóló dokumentumfilm, amely a bolgár—magyar forradalmi kapcsolatok történetét a Magyar Tanácsköztársaság hősi eseményeivel gazdagítja majd.

Sztojan Radev most megjelent könyve újabb hozzájárulás népeink közötti történelmi barátság jobb megismeréséhez és elmélyítéséhez. A szerző neve nem ismeretlen a magyar olvasók előtt. Magyarországon végezte egyetemi tanulmányait, hosszú éveken át Budapesten teljesített diplomáciai szolgálatot. Az itt töltött években tudományos kutatásokat végzett közös hagyományaink feltárására és közkinccsé tételére. Munkásságának eredményeképpen számos tanulmány és cikk jelent meg magyar és bolgár nyelven, és e témában nyerte el a történettudományok kandidátusa címet is.

Radev a Vér a rózsákon című könyvéhez rendkívül sokrétű és gazdag bolgár és magyar nyelvű könyvészeti és levéltári forrást — útleírásokat, naplókat,

monográfiákat, sajtóterméket stb. — használt fel és vett kritikái elemzés alá, hogy a népszerű tudományos munkában történelmi összefoglalást tárjon az olvasó elé az ó-bolgár—magyar kapcsolatokról egészen a XIX. század 70-es éveinek végéig. Hitelességre és hűségre törekedve mutatja be a két nép közötti viszony alakulását a hosszú évszázadok során, ugyanakkor a figyelem középpontjába Bulgária török megszállásának és a bolgár újjászülés kibontakozásának időszakát állítja.

Különösen figyelemre méltók Sztojan Radev könyvének azok a részei, melyekben a magyar utazók bulgáriai élményeit, véleményét idézi. Kiemeli ezek nagy értékét, hiszen a magyar nép rajtuk keresztül szerzett tudomást a balkáni nemzetek elnyomottságáról, keserű sorsáról. Az a körülmény pedig, hogy ezek a naplók, leírások nagy többségükben német, sőt latin nyelven is megjelentek, hírt adtak a török megszállta országok népeiről — így a bolgárokról is — egész Európának.

A magyar utazók többsége a XVIII. század végén és a XIX. században járt Bulgáriában. A szerző sorna veszi az ismeretbelleket, illetve azokat, akiknek a véleményét értékesnek ítélte Bulgária megismeretése szempontjából, függetlenül attól, hogy némelyiknél kétségtenül kimutatható a törökszimpatia. Sztojan Radev hosszabban méltatja és értékeli Friwaldszki Imre tudós utazásait, aki 1833 és 1845 között több ízben járt a Balkánon, így Bulgáriában is. Részletesen foglalkozik Kossuth emigrációbeli titkárának, Szöllösi Ferencnek az útleírásával. Kiemeli egy másik 48-as emigráns, Egressy Gábor Bulgáriáról szóló naplójegyzeteit, többször idéz az 1851-ben, Budapesten kiadott naplóból. Nagyra értékeli Kazinczy Gábor 1841-ben megjelent írását, amelyben a bolgár kultúráról és irodalomról tett elismerő megjegyzéseket.

A szerző nagy teret szentel a bolgár megújulás 1860—70-es évi fellendülésére magyar visszhangjának. Különösen kiemeli Kánicz Félix bulgáriai utazásainak és az ezek alapján íródott tanulmányai, cikkei, nem utolsósorban a háromkötetes, Balkánról szóló monográfiájának nagy jelentőségét. Radev megállapítja, hogy a bolgár—magyar kapcsolatok Egressy Gábor Magyarországra való visszatérése után a minimumra csökkentek. A 48-as emigrán-

sok — igen kevés kivétellel — elhagyták a bolgár földet. Az 1850—70-es években nem sok magyar szánta rá magát, hogy utazásokat tegyen a török birodalom európai részén. A kevesek egyike volt Kánicz Félix, aki nemcsak alapos ismerője volt a Balkán irodalmának, földrajzának, történelmének, néprajzának és régészetének, hanem — mint a szerző méltatja — számtalan térkép-vázlatot, művészi rajzot, karcot készítve az általa megismert tájakról, emberekről, maradandó értéket adott az utóknak. Megemlíti, hogy Kánicz igen nagy szolgálatot tett a bolgár nép ügyének azáltal is, hogy Bulgáriáról az addig ismert térképeket pontosította, módosította és a Kánicz-féle térkép képezte az 1877—78-as orosz—török háborúban a bolgár nép felszabadítását célzó orosz haditerv alapját.

Kánicz a Dunai—Bolgária és a Balkán című háromkötetes munkájában — amelynek első kiadása 1875—79 között jelent meg Lipcsében — az addigi leg-hitelesebb és legreálisabb képet tárta a világ elé a Balkánról és Bulgáriáról. Radev idézi a monográfia 1882-es, francia nyelvű kiadásának előszavát, amely a munkát Bulgária történelmi és kulturális jelentősége legmeggyőzőbb bizonyítékának ítélte meg. Kánicz munkásságának értékelése során Sztojan Radev sajnálatosnak mondja, hogy ezt a nagyszerű tudóst és embert, aki élete nagy részét külföldön töltötte, nem tekintik magyarnak. Idézi a Szinnyi József által szerkesztett lexikon V. kötetének 927. oldalán található bejegyzést, amely szerint Kánicz „német művészettörténész és etnográfus”. Radev megjegyzi, hogy ezzel nemcsak a tudós nemzetiségének, hanem szakképzettségének meghatározásában is súlyosan tévedett, mert Kánicz inkább volt földrajztudós, néprajztudós, mint művészettörténész.

A szerző művének további részében számos olyan személyről emlékezik meg, akik írisaikkban is szót emeltek a bolgárok helyzetéről, sorsáról. Értékeli Oroszhegyi Józsa dr.-nak a *Magyar Sajtó* 1863. április—májusi számaiban közölt útleírását, Vértesi Arnold *Magyarország és a nagyvilág* hetilapban megjelent írását, Pulszky Ferenc 1876-ban kiadott utinaplóját, Korponai János írásait stb. Külön részben foglalkozik az 1876-os bulgáriai fegyveres felkelés magyarországi sajtóvisszhangjával és általában a sajtó szerepével és jelentőségével, amelyet a magyar közvélemény

tájékoztatásában a bulgáriai események ismertetésével betöltött.

Az „Írott szó ereje” címszó alatt Sztojan Radev kiemeli, hogy a XVIII. század végén — XIX. század elején új fejezet kezdődött a bolgár—magyar kapcsolatok történetében, amelynek felbecsülhetetlen kulturtörténeti hatása és jelentősége volt. 1806—1876 között a budai Egyetemi Nyomdában a bolgár felvilágosodás értékes termékei — bolgár nyelvű tankönyvek, imakönyvek stb. — jelentek meg. A mintegy 50 bolgár kiadvány példányai eljutottak Bulgáriába és nagymértékben hozzájárultak a bolgár nyelv tisztaságának megőrzéséhez, a bolgár felszabadítás és függetlenség eszméjének terjesztéséhez.

Mivel a könyv — sajnos — magyar nyelven még nem jelent meg, a jelen ismertetés nem terjedhet ki Sztojan Radev megállapításainak sokoldalú elemzésére, munkája értékének tényekkel alátámasztott méltatására, ennek következtében azokra a problémákra sem, amelyeket a történelmi összefoglalásban mélyebben lehetett volna elemeznie. Gondolok itt elsősorban a hadtörténelmi vonatkozású kapcsolatokra.

Az a körülmény, hogy a könyvet az Állami Katonai Könyvkiadó jelentette meg és a munka címe Vér a rózsákon, elsősorban hadtörténelmi témakört sejtetett. A szerzőnek kedvező alkalmat lett volna a bolgár—magyar *katonai* kapcsolatok történetének bemutatására az általa meghatározott időszak keretében. Kidomboríthatta volna azokat a mindkét oldalról elismert, haladó, forradalmi közös katonai hagyományként tisztelt tényeket és eseményeket, amelyek mélyebb elemzése igen időszerű lenne. Mindez nem jelenti azt, hogy Sztojan Radev szót sem ejt a bolgár—magyar katonai kapcsolatokról! Említést tesz III. Béla 1183-as hadjáratáról Bizánc ellen, amely közvetve hozzájárult a bol-

gárok fegyveres felkelésének kibontakozásához és a második bolgár birodalom létrehozásához 1187-ben. Szól Zsigmond magyar király 1396-os törökellenes harcairól és részletesen kitér Hunyadi János 1443. július — 1444. februári aldunai hadjáratának marxista értékelésére is. Mindez azonban nem lépi túl a jól ismert tények közlésének határát. Ez annál is inkább sajnálatos, mivel Sztojan Radevtől nem idegen a hadtörténelmi szemlélet, ezt bizonyítják az 1876-os áprilisi fegyveres felkelésről írott eddigi munkái, amelyekben igen sokoldalúan, a társadalmi mozgás bonyolult összefüggéseibe ágyazva vizsgálta a fegyveres harc törvényszerűségeit és lefolyásának következményeit.

A Vér a rózsákon kötet a fenti hiányérzet mellett is jelentős hozzájárulás a bolgár és a magyar nép történelmi kapcsolatairól szóló marxista historiográfia gazdagításához, elsősorban kulturtörténeti vonatkozásokban szolgáltat adalékokat nemzeti és internacionális ismereteinkhez. Ugyanakkor ráirányítja figyelmünket fokozott mértékben a két nép közös, elsősorban haladó, forradalmi katonai hagyományai történetének hasonló összefoglalása szükségességére. Nemcsak a bizánciak, majd a török elnyomás elleni harc, a hajdúmozgalmak, az 1848—49-es magyar szabadságharc, az 1876-os bulgáriai felkelés időszakában megnyilvánuló fegyveres együttműködés vonatkozásában, hanem az internacionalista, forradalmi katonai kapcsolataink legújabbkori történetének tudományos értékelésében is — különösen a második világháború partizánharcaiban és a magyarországi felszabadító harcok idején létrejött fegyveres együttműködés jelentőségének elemzésében, amelyek közvetlen történelmi bázisát képezik a szocialista hadseregek testvéri szövetségének.

Godó Ágnes